

MANTIK

1.ÜNİTE: MANTIĞA GİRİŞ

1.Konu: Doğru Düşünme Nedir?

Mantık: Grekçe: Logike Arapça: Nutk

Mantığın İki Anlamı:

- a) Doğru düşünme biçimi olan mantık:** Doğru ve tutarlı düşünmedir. İnsanın doğası gereğidir. Düşünme nesne, olay ve semboller arasında bağ kurma etkinliğidir. Düzenli ve sistemli olmalıdır.
- b) Doğru düşünme biçimini konu alan disiplin:** Doğru düşünmenin ilke ve kurallarını inceler. Bu mantık felsefe ve bilimde kullanılır. Mantığın kurucusu Aristoteles'tir. Mantık düşünceler arasındaki ilişkileri belirleyen, ilkeleri belirleyen disiplindir.

Akıl Yürütme: Birbiriyle ilgili önermelerden yeni bir önerme çıkarmadır.

Önerme: Yargı bildiren ifadedir.

Öncül: Sonuçtan önceki önermedir.

Sonuç: Öncülden sonraki önermedir.

Geçerlilik: Sonucun öncüllerden zorunlu olarak çıkarılmasıdır.

Geçersizlik: Sonucun öncüllerden çıkmamasıdır.

Tutarlılık: Akıl yürütmenin aklın ilkelerine uygunluğudur.

Tutarsızlık: Akıl yürütmenin akıl ilkelerine uymamasıdır.

Sayfa 17 Etkinlik

Doğru: Önermenin gerçeğe uygunluğudur.

Yanlış: Önermenin gerçeğe uygun olmamasıdır.

Doğruluk değeri: Yargıların aldığı doğru ve yanlış değerleridir.

Bilgi doğrusu: İçerik olarak yargı ve önermenin gerçeğe uygunluğudur.

Mantık doğrusu: Biçim olarak öncül önermelerden zorunlu sonuç çıkmasıdır.

Aklın İlkeleri

- 1) Özdeşlik ilkesi:** Bir şey ne ise odur. Kendisinin aynısıdır. $A=A$
 $A \Rightarrow A$
- 2) Çelişmezlik ilkesi:** Bir şey hem kendisi hem de kendisinden başka bir şey olamaz. $\sim(A \wedge \sim A)$
- 3) Üçüncü halin imkansızlığı:** Bir önerme ya doğru ya da yanlıştır. Üçüncü hal yoktur. $A \vee \sim A$
- 4) Yeter sebep ilkesi:** Yeterli sebep olmadıkça hiçbir olgu var olamaz, hiçbir yargı doğru olamaz.

Sayfa 26-27 etkinlik

Akıl Yürütme Yöntemleri

- 1) Tümevarım:** Özelden genele, parçadan bütüne
- 2) Tümdengelim:** Genelden özele, bütünden parçaya
- 3) Analoji:** Özelden özele benzeşim.
- 4) Tam tümevarım:** Bütünün tüm parçalarının tek tek incelenmesi.
- 5) Eksik tümevarım:** Bütünün bazı parçalarının incelenmesi.

2. Konu: Mantığın Uygulama Alanları

Eleştirel düşünme: Bir konuyu birden çok yönü ile ele almaktır. Doğruluk denetlenir.

Tartışma: Birden fazla kişinin görüş savunmasıdır.

Akılcı tartışma: Doğruya erişmek, yanlıştan kaçınmaktır.

Tartışma mantığı: Mantığın eleştirel düşünme ve akılcı tartışma alanlarına uygulanmasıdır.

Mantığın teknolojiye etkisi: Devrelerin çalışma sistemi, makineler.

Mantık ve matematik: Tümdengelim, sayılar, şekiller, ispat

Mantık ve doğa bilimleri: Neden sonuç ilişkisidir.

Tanım: Terim, sözcük veya sembollerin anlamıdır.

Aksiyom: Doğruluğu açıkça belli olan önermeler.

Teori – Kuram: Önermeler bütünüdür.

Varsayımlı tümdengelim yöntemi: Genel önermelerden deney ve gözlem yoluyla özel önermeler çıkarılmasıdır.

Sayfa 35 şema

Buluş mantığı: Gözlemleri gözlem dışı tasarımlarla açıklamak. Ör: Eşyaların kimin olduğu.

Mantık ve Felsefe: Felsefe mantığı inceler ve sorgular. Mantığın kendi sorunlarını ele alır.

- Mantık ilkeleri nelerdir?
- Kaynağı nedir?
- İlkeler nasıl oluşur?

2.ÜNİTE: KLASİK MANTIK

1.Konu: Kavram

Nelik: Bir kavramın zihinde düşünülmesidir.

Gerçeklik: Zihnin dışında var olanın dikkate alınmasıdır. Soyut şeylerin neliği vardır ama gerçekliği yoktur.

Kimlik: Gerçekliği olanın varlıkta somutlaşmasıdır.

Kimlik = Nelik + Gerçeklik + Özellikler (kim, isim)

İçlem: Bir kavramın içine aldığı varlıkların özelliklerinin tümüdür.
Ör: Çiçek = koku, renk, yapraklar

Kaplam: Bir kavramın içine aldığı varlıkların tümüdür.

Ör: Çiçek = lale, gül, vb.

Kavram Çeşitleri

1) Neliğe göre:

- a. Genel kavram: Aynı türden nesnelerin ortak özellikleridir.
- b. Tekil kavram: Bir sınıfın bir ferdidir.

2) Anlamlarına göre:

- a. **Tümel - Tikel:** Tümel, sınıfın tümüdür (bütün, tüm, hiçbir) ; tikel, sınıfın bir kısmıdır (bazı, kimi).
- b. **Somut – Soyut:** Somut, nesnenin kendisidir (masa, kalem) ; soyut, niteliklerdir (beyazlık, insanlık).
- c. **Kollektif – Distribütif:** Kollektif, bireyler grubudur (aile); distribütif, bireyler grubunun bireyidir (çocuk, asker, öğrenci)
- d. **Olumlu – Olumsuz:** Olumlu, nitelik varsa (erdemli) ; olumsuz, nitelik yoksa (erdemsiz).

Beş Tümel

Cins: Türün üstündeki, kaplamı fazla olandır. (balık, kedi) Bunlar nedir?

Tür: Cinsin altındaki, gerçekliği aynı olandır. İçlemi fazladır. (Kuşun türü: papağan)

Ayrım: Ayırıcı özelliktir.

Özgülük: Türe ait özelliklerdir. Bir türe aittir.

İlinti: Türlerle ait ortak özelliklerdir.

Not: Yakın cins bir yukarı, uzak ayırım yan gidilir.

Sayfa 51 Etkinlik 52 Porphyrios Ağacı

Kavramlar Arası İlişkiler

1)Eşitlik: Biri diğerinin tüm elemanlarını kapsıyorsa (karşılıklı olarak) eşitlik vardır.

2)Ayrıklık: Hiçbir elemanı karşılamıyorsa ayrıklık vardır.

3)Tam girişimlik: Biri diğerinin tüm elemanlarını karşılıyorsa tam girişimlik vardır. Ör: Alt küme

4)Eksik girişimlik: Diğer kavramın bazı elemanlarını karşılıyorsa eksik girişimlik vardır. Ör: Kesişim kümesi

2. Konu: Tanım

Tanım, bir şeyin içeriğinin ne olduğunu açıklamaktır. “Nedir?” sorusunun cevabıdır.

Tanım Çeşitleri

1) Beş tümele göre:

- a. **Özle ilgili:** Diğerlerinden farklıdır ve uzak cinsidir. (İnsan, konuşan canlıdır.)
- b. **İlinti ile ilgili:** Nitelikle ilgilidir ve yakın cinsidir. (İnsan, hareket eden varlıktır.)

2) Tanımlanana göre:

- a. **Ad tanımı:** Zihinden başka bir yerde olmayan, gerçekliği olmayan, neliği olan tanımdır. (Pegasus)
- b. **Nesne tanımı:** Nesnelerdir, nelik ve gerçeklik vardır. (Kısrak)

Tanım Koşulları

- Tanım tam olmalı, bütün fertleri kapsamalıdır.
- Başka bir şey ile yapılmamalıdır.
- Kısır döngü olmamalıdır.
- Ne çok uzun, ne de çok kısa olmalıdır.

Tanımlanamazlar: Duyum ve üstün cinsler tanımlanamazlardır. (Duygu, tuzlu – zaman, birlik, çokluk)

3.Konu: Önerme

Önermeler doğruluk değeri taşıyan yargılardır. Ünlem, emir, soru ve dilek cümleleri önerme olamaz.

Önerme Çeşitleri

1)Yapıları bakımından:

- a. **Basit:** Tek yargı bildirir.
- b. **Bileşik:** Birden çok yargı bildirir.
- c. **Koşullu:** Bitişik koşullu (bağlaç ile yapılır, ise) ayrık koşullu (birbirini yok eden, ya, ya da)

2) Nitelikleri bakımından:

- a. **Olumlu:** Özellik öznede varsa olumludur.
- b. **Olumsuz:** Özellik öznede yoksa olumsuzdur.

3) Nicelik bakımından:

- a. **Tümel:** Sınıfın bütün fertlerini içerir. Olumlu ve olumsuz olabilir.
- b. **Tikel:** Sınıfın bir kısmını içerir. Olumlu ve olumsuz olabilir.
Tümel olumlu: **A**
Tümel olumsuz: **E**
Tikel olumlu: **I**
Tikel olumsuz: **O**

3. Konu: Çıkarım

Çıkarım, önermelerden yeni bir önerme çıkarmaktır.

Çıkarım Çeşitleri

1. Doğrudan çıkarım: Tek önermeyle yapılır.

a. Karşı olum çıkarımları: Nitelik ve nicelik farklıdır. (Sayfa 64 şema)

- **Karşıtlık:** Özne yüklem aynı, nitelik zıt

• Üst karşıtlık: İki tümel arasında

- Birinci tümel D ise tersi ikinci tümel Y

- Birinci tümel Y ise tersi ikinci tümel D-Y

Tümel olumlu D   Tümel olumsuz Y

Tümel olumsuz D   Tümel olumlu Y

Tümel olumlu Y   Tümel olumsuz D-Y

Tümel olumsuz Y   Tümel olumlu D-Y

• Alt karşıtlık: İki tikel arasında

- Birinci tikel D ise tersi ikinci tikel D-Y

- Birinci tikel Y ise tersi ikinci tikel D

Tikel olumlu D   Tikel olumsuz D-Y

Tikel olumsuz D   Tikel olumlu D-Y

Tikel olumlu Y   Tikel olumsuz D

Tikel olumsuz Y   Tikel olumlu D

- **Altıklık:** Nitelik aynı, nicelik zıt

Tümel D	Tikel D
Tümel Y	Tikel D-Y
Tikel D	Tümel D-Y
Tikel Y	Tümel D-Y

- **Çelişiklik:** Biri doğruysa diğeri yanlış

Bütün çiçekler kokuludur. Y

Bazı çiçekler kokulu değildir. D

Tümel olumlu Y	Tikel olumsuz D
Tümel olumsuz Y	Tikel olumlu D
Tikel olumsuz Y	Tümel olumlu D
Tikel olumlu Y	Tümel olumsuz D

b.Döndürme: Özneyi yüklem, yüklemi özne yapmaktır.
Döndürmenin temeli budur.

- Düz döndürme: Nitelik ve doğruluk aynıdır.

A – I, E – E, I – I, O – Yok

Tümel olumlu – Tikel olumlu

Bütün bitkiler canlıdır.

Bazı canlılar bitkidir.

Tümel olumsuz – Tümel olumsuz

Hiçbir balina fare değil.

Hiçbir fare balina değil.

Tikel olumlu – Tikel olumlu

Bazı arabalar kırmızıdır.

Bazı kırmızılar arabadır.

Tikel olumsuz – Yok

Bazı insanlar öğrenci değildir.

- Ters döndürme: Öznenin karşıt hali yüklem, yüklemnin karşıt hali özne olur. Nitelik ve doğruluk aynıdır.

A – A, O – O, E – O, I – Yok

Tümel olumlu – Tümel olumlu

Her insan canlıdır.

Her canlı olmayan insan olmayandır.

Tümel olumsuz – Tikel olumsuz

Hiçbir balık karada yaşayamaz.

Bazı karada yaşamayan balık olmayan değildir.

Tikel olumsuz – Tikel olumsuz

Bazı insanlar öğretmen değildir.

Bazı öğretmen olmayanlar insan olmayanlar değildir.

2. Dolaylı Çıkarım: Birden çok önermeyle yapılır.

Kıyas: Tümdengelimsel çıkarımdır.

- Üç önerme üç de terim vardır.
- Büyük terim, sonucun yüklemidir.
- Küçük terim, sonucun öznesidir.
- Orta terim, öncüllerde olup sonuçta olmayandır.

Kıyas Kuralları

- 1)** Büyük, küçük ve orta terim vardır.
- 2)** Orta terim sonuçta olmaz.
- 3)** Orta terim öncülde tikel olmaz.
- 4)** Sonuç kaplamı öncülleri aşmamalıdır.

Kıyasla Önerme Kuralları

- 1)** İki olumlu öncülden olumsuz sonuç çıkmaz.
- 2)** İki olumsuz öncülden sonuç çıkmaz.
- 3)** İki tikel öncülden sonuç çıkmaz.
- 4)** Öncül olumsuzsa sonuç olumsuz olur.
- 5)** Öncül tikelse sonuç tikeldir.

Not: Tümdengelim zorunlu, tümevarım olasılıktır.

Kıyas Çeşitleri

1) **Basit kıyas:** İki öncül bir sonuç vardır.

a) **Kesin kıyas:** Standart kıyastır.

b) **Zincirleme kıyas:** Art arda basit kıyastır. Birincisinin sonucu diğerinin öncülü olur.

c) **Sorit:** Sonuç önermesi yoktur. A-B-C-D-E şeklindedir.

d) **Eksik önermeli kıyas:** Öncüllerden birini veya sonucu saklı tutmak. (Entimem)

2) **Bileşik kıyas:** Öncüllerden biri birleşik önermedir.

a) **Koşullu kıyas:** ise, veya, ya da

- Bitişik koşullu: İkinci öncül birinciye onaylar veya onaylamaz. Şartlı (-se, -sa, ise)

- Ayrık öncüllü kıyas: veya, ya da (birinci önermede)

b) **İkilem:** İlk önermede ve bağlacı vardır.

Hatalı Akıl Yürütmeler

- Adam karalama
- Sen de safsatası (Söylem – eylem çelişkisi)
- Nitelikli adam karalama (Saldırı)
- Ortak tutuma başvurma (Herkes içiyor)
- İnanca başvurma (İnanıyorsa doğru)
- Grup baskısı
- Duygulara başvurma (Korkutma, hoşluk)
- Yağcılığa başvurma (Övünce sonuç beklemek)
- Yeniye başvurma (Yenisi daha iyi algısı)
- Acındırmak
- Geleneğe başvurmak
- Bütünleme safsatası (Bütün böyleyse üye de böyle)
- İndirgeme safsatası (Top mavi atomlar da mavi)
- Yanlış ikilem (Ya şöylesin ya böyle)
- İspatlama mecburiyeti (Hayalet olmadığını ispatla)
- Kumarbaz safsatası (Her hafta oynuyorum kazanırım)
- Öncesinde safsatası (onun yüzünden)
- Acele genelleme (Amerika’da sincaplar beyaz)
- Görecelilik safsatası (Başkaları için doğru benim için değil)

3. ÜNİTE: MANTIK VE DİL

1.Konu: Dilin Farklı Görevleri

Doğru düşünme ve dil: Mantığın kavramlarla ilişkisi, dilin kelimelerle ilişkisi gibidir.

Semiyotik: Her türlü işaret sistemini inceler.

Dil aracılığıyla düşünceler başkalarına bildirilir, duygular açığa vurulur.

Dilin Görevleri

a) **Bildirme:** Bilgileri iletme.

b) **Belirtme:** Duygusal tepki ve tavrı iletme. (Duygularını dile getirmek) Ör: Çok sevindim.

c) **Yaptırma:** Davranışları etkileme, emirdir.

d) **Eylemsel:** İnsani ilişkilerdir. Ör: Günaydın, merhaba

e) **Törenselleme:** Söz vermek, yemin etme.

Sayfa 85 Etkinlik

2.Konu: Bilgi Aktarma ve Dil

Bir zihinden başka bir zihne bilgi aktarırken kelime dağarcığı çok önemlidir. Bilgi aktarırken eğitim, anlayış, statü önemlidir.

Bilgi Aktarmayı Aksatan Engeller

1) **Çok anlamlılık:** Yanlış anlamaya mahal verir.

a) **Semantik:** Zihindeki anlam ve nesne ilişkisidir.

b) **Sentaktik:** Eş sesli (Şekil olarak aynı)

c) **Pragmatik:** Dil oyunlarını kendi menfaatine kullanmaktır. Ör: Reklamlar.

2) **Belirsizlik:** Anlamdaki belirsizliktir. Ör: Büyük adam (ne kadar büyük?), acı-tatlı badem (Kime göre?)

Sayfa 95-96 Etkinlik

Belirsizlik dereceleri kişiden kişiye göre değişir. Somut sözcüklerin belirsizlik dereceleri düşüktür. Gündelik dilde daha çok belirsizlik vardır. (tatlı su)

3) **Olgusal ve sözel tartışmalar:**

a) **Olgusal tartışma:** Yanlış bilgidен kaynaklanır. (Dünyadaki devlet sayısı) Tek anlamlı sözcüklerle olur.

b) **Sözel tartışma:** Çok anlamlı sözcüklerle olur. (Çalışkan, konuşkan, lider) Sözcüğün anlamındaki özellikler ortaya konduğunda tartışma sona erer.

3.Konu: Anlama ve Tanımlama

Anlama, sözcüğün bir varlığa uygulanıp uygulanmayacağını bilme yeteneğidir. Ör: Mevsim nedir?

Tanımlama: Bir kavramı tüm özellikleriyle anlatmaktır.

a) Yarım tanımlama: Nesnenin bir örneğini göstererek yapılır.

b) Tam tanımlama: Sözcüğün bütün dilsel yöntemlerle zenginleştirilerek tanımlanmasıdır.

4.ÜNİTE: SEMBOLİK MANTIK

1.Konu: Önermeler Mantığı

İki değerli mantık doğru ya da yanlış olmak üzere iki değer alır.

Önerme doğruluk değeri olan cümledir. Önermeler mantığı önerme eklemleriyle kurulur.

Önerme= Özne+yüklem+bağ

Basit – Bileşik Önermeler

Basit önerme tek yargı, **bileşik önerme** çok yargı bildirir.

Ör: Hava güneşlidir. (Basit)

Hava yağışlı ve soğuktur. (Bileşik)

Sembolik mantıkta önerme eklemi olmayan basit, önerme eklemi bulunan birleşik önermedir.

Önerme eklemleri: “ $\sim$ ”, “ $\wedge$ ”, “ $\vee$ ”, “ $\Rightarrow$ ”, “ $\Leftrightarrow$ ”

Basit önermeler: p,q,r,s,t ile gösterilir.

$\wedge$ = Tümel evetleme

$\vee$ = Tikel evetleme

$\Rightarrow$ = Koşul

$\Leftrightarrow$ = Karşılıklı koşul

Ana bileşen= ön bileşen +art bileşen

Ör: Ön $(p \wedge q) \Rightarrow (p \vee q)$ art $(\Rightarrow)$ = ana eklem)

Temel Doğruluk Çizelgesi

1. Tümel Evetleme: Bütün bileşenler doğru olmalı.

$D + D$ ise D diğerleri Y

2. Tikel Evetleme: Bir tanesi doğruysa doğru, ikisi yanlışsa yanlış diğerleri doğru.

$Y+Y = Y$ diğerleri D

3. Koşul: İkincisi yanlışsa yanlış diğerleri doğru.

$D+Y = Y$ diğerleri D

4. Karşılıklı Koşul: Biri yanlışsa yanlış diğerleri doğru.

$D+Y = Y$ $Y+D = Y$ diğerleri D

Önermelerin Tutarlılığı, Geçerliliği, Eşdeğerliliği

Tutarlılık: En az bir doğru varsa tutarlıdır.

Sayfa 124-125 tablo

Birden fazla önermenin tutarlılığında bir satır tamamen D ise önerme tutarlıdır.

Geçerlilik: Tamamı D olmalıdır.

Eşdeğerlilik: Aynı anda aynı değeri almaktır.

Çıkarımda geçerlilik:

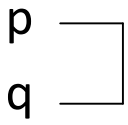
1. yol: $, \wedge$ eklemine $:: \Rightarrow$ eklemine dönüştürülür.

Çizelgeye göre tamamı D ise geçerlidir.

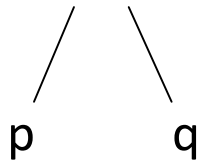
2. yol: Düzenlenip sonucun değili alınır. Çizelgeye göre tamamı D ise geçerlidir.

2.Konu: Çözümleyici Çizelge

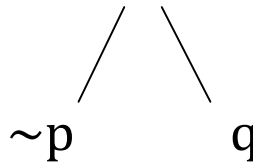
$p \wedge q$

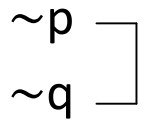
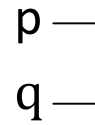
$p \vee q$

$p \Rightarrow q$

$p \Leftrightarrow q$

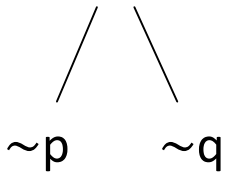

De Morgan Kuralları: $\wedge \vee$ dönüştürülür. Değilleme dağıtılır.

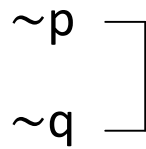
Değilleme varsa; ise de $\vee \wedge$ dönüşüyor.

$\Leftrightarrow$ da ikincinin değil V birincinin değil.

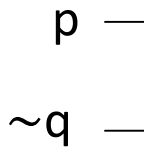
$\sim(p \wedge q)$

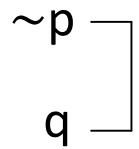
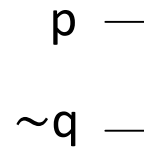
$\sim(p \vee q)$

$\sim(p \Rightarrow q)$

$\sim(p \Leftrightarrow q)$

$\sim$ değil olunca $] / \backslash$ dönüşüyor.

Aynı yolda $p \Rightarrow p$ (çelişik yol) varsa kapalıdır.

Tutarlılık: Bir tane açık yol varsa tutarlıdır.

Geçerlilik: Değili alınarak çözümlenir. Tüm yollar kapalıysa geçerlidir.

Eş değillilik: İki önerme koşul eklemiyle bağlanarak çözümlenir.

3. Konu: Niceleme Mantığı

İsimler a,b,c özne: Ali, Ayşe

Yüklemler F,G,H gelmek, uyumak, koşmak

$\forall$ = Bütün (Tümel)

$\exists$ = Bazı (Tikel)

x,y,z varsa açık önerme, x yerine isim gelirse kapalı önermedir.

Evrenden bir şeyi seçip koyduğumuzda özelleme yaparız, bir veya birkaç tanesi uyuyorsa gerçekleştirme olur.

Çözümleme, çözümleme çizelgesi kurallarına göre yapılır.